

Zarys ogólnej pisowni i składni pomorsko-kaszubskiej.

Napisał *Dr. F. Lorentz*, tłumaczył *Janowicz*.

PRZEDMOWA.

Brak ogólnie uznanej pisowni kaszubskiej w wysokiej mierze hamował rozwój rodzimej literatury. Jeżeli przejdziemy szczypty szereg wydawnictw kaszubskich od Ceynowy aż do dzisiejszej chwili, zauważymy, że każdy pisarz kaszubski używał innej pisowni. Ztąd też z chwilą skryształizowania się dążeń młodokaszubskich na łamach Gryfa kwestya pisowni wysunęła się na plan pierwszy. Zabierali w niej głos fachowi filologowie i niefachowcy, kaszubi i niekaszubi, aż na odbytym w Kościerzynie, dnia 26. września 1910 r. zjeździe młodokaszubskim przyjęto pewne zasady, mające nadal piszących po kaszubsku obowiązywać. Zasady te ogłoszono w Gryfie, R. 1911, nr. 3.

W krótkce atoli okazało się, że te zasady nie wystarczały. Główną zaś przyczyną tego objawu było rozdrobnienie mowy kaszubskiej na wielką ilość narzeczy, z których każde posiada swoje charakterystyczne cechy, a przedewszystkiem znaczna różnica pomiędzy dyalektami północnymi z jednej a południowymi z drugiej strony. Tymczasem po śmierci Ceynowy południowe Kaszuby wyłącznie wydawały pisarzy, północne zaś — z wyjątkiem nielicznych, a w Gryfie nr. 1 i 2 r. 1911 publikowanych poezyi *Czernickiego*, — milczały, jak zakłète. Tak samo żaden północno-kaszubski pisarz nie brał udziału w dyskusjach nad utworzeniem jednolitej pisowni. Kiedy więc zasady przyjęte na kościerskim zjeździe okazały się niewystarczającemi, powstała konieczność, powierzenia wypracowania zasad pisowni — obowiązującej całe Kaszuby — wytrawnemu znawcy wszystkich narzeczy kaszubskich. Takiego znawcę szczę-

ściem mamy na Kaszubach w osobie p. *dra Lorentza* z Kartuz, którego powaga na tem polu nie ulega wątpliwości. Otóż p. dr. Lorentz z całą gotowością podjął się wypracowania zwięzłego „rysu zasad pisowni kaszubskiej“ z uwzględnieniem właściwości narzeczy północnych. Po kilku konferencyach z pisarzami kaszubskimi „zarys“ w obecnej formie zredagowany przyjęto w sierpniu 1911 r. w Kartuzach.

Jest to rzeczą nas zawstydzającą, że właśnie Niemiec dokonał tej pracy, lecz zważyć należy, że żaden z piszących Kaszubów nie jest fachowym językoznawcą, a natomiast zarys pisowni trzeba było oprzeć na naukowych podstawach. Zresztą i polska nauka ma wybitny udział w ustanowieniu tych nowych zasad. Mamy na myśli przede wszystkim cenne uwagi co do pisowni kaszubskiej, jakie p. *prof. Nitsch* był łaskaw publikować na łamach Gryfa, a które — jak każdy, śledzący dotychczasowy rozwój tej kwestyi, przyzna — wielki wpływ mają na ostateczne zredagowanie zarysu. Tak samo z wdzięcznością przyjęliśmy uwagi p. *prof. Kryńskiego*, prywatnie do redakcyi Gryfa przesłane, nie mówiąc już o współpracownictwie życzliwych niefachowców.

Równocześnie atoli zaznaczamy, że powyższe w świecie naukowym polskim poważane nazwiska nie wymieniamy w tym celu, ażeby były nam tarczą wobec możliwych napadów ze strony tych rodaków, którzy w szczepowym rozbudzeniu Kaszubów widzą niebezpieczeństwo. Za wydanie tego zarysu redakcyja Gryfa ponosi sama całą odpowiedzialność.

Tak puszcza poniższy zarys w świat, uważając go za nader ważny etap na polu rozwoju szczepowego Kaszubów-Pomorzan. Oby zasady w nim ustanowione stały się zewnętrzną szatą, po której dzieci muzy kaszubskiej poznawać będą swe wspólne pochodzenie i swoje wspólne zadanie. Oby tworzyły nieruchomą podstawę, na której wyrosnie skromna budowa literatury kaszubskiej szczepowej, — i obręcz silną, łącząca północne Kaszuby z południowemi.

Dr. Aleksander Majkowski.

Idealnym językiem literackim kaszubskim byłby język, który nie uwzględnia wszystkich właściwości dyalektycznych, lecz oddaje wszystkim dialektom wspólny podkład. Ideał ten nie może być urzeczywistniony, gdyż w głosowni jak i w odmianie zachodzą się tak znaczne różnice, iż nięzawsze dla wszystkich dialektów ogólnej formułki znaleźć można. Jest więc rzeczą wprost nieuniknioną, iż kaszubski język literacki zatrzyma jeszcze pewne zabarwienie dialektowe. Tutaj zachodzi pytanie, czy wszystkie dialekty mają być równouprawnione, albo czy pewien dialekt ma być uznany jako „dialekt normalny“. Odpowiedź łatwa! Narazie jeszcze żaden dialekt nie uzyskał takiej przewagi, iżby mógł uchodzić za dialekt normalny; więc wszystkie dialekty powinny być równouprawnione. Dlatego powinno być dla każdego pisarza kaszubskiego główną zasadą:

„Pisz tak, jak wymawiasz, t. j. używaj słów i form w tej postaci, w jakiej w twoim własnym dialekcie zachodzą“.

Poniżej postawia się reguły, według których w poszczególnych dialektach zachodzące dźwięki oddane być mają. Używać trzeba następujących głosek: a ą b *b* (bi) c *ć* (ci) ch cz d dz *dź* (dzi) *dż* e *é* *ë* *ę* f *f'* (fi) g h i *i* j k l *ł* m *m* (mi) n *ń* (ni) o *ó* *ô* p *p'* (pi) r rz s *ś* (si) sz t u *ú* *ü* w *w'* (wi) y z *ź*. Jedynie te punkta się poruszy, które dzisiaj są wątpliwe; taksamo w rozdziale o odmianie. W tej części są naprzód wysunięte formy, które jako literackie uchodzić mogą. Formy dialektowe, lecz także dopuszczone, są jako takie oznaczone.

I. DŹWIĘKI.

A. Samogłoski.

§ 1. Samogłoska: a.

a pisze się dla oddania

1. jasnego a, np. brat, ława, gadac, karczma, tak;

2. nosowego a przed nosowymi i dźwięków, nosowe następujących, np. scana, sano, sanie, kam, nama, wama, zamknąć, tam.

Wyjątek: Zamiast nosowego a przed nosowymi pisze się ę w czasie przeszłym czasowników kończących się w trybie bezokolicznym na -ąć, np. wżęna, wżęno, wżęńě, wżęni, zdzinęna, zdzinęno, zdzinęni.

Uwaga. Chcąc zaznaczyć silniej charakter dyalektowy, pisać można także ę: scęna, sęno, węma.

§ 2. Samogłoski: e é ě.

e oznacza e otwarte (luźne), é ścieśnione (zamknięte, napięte), ě jest podobne do e w niemieckim: Gabe.

1. e pisze się dla oddania

1. otwartego e, np. bes, biegac, cepty, cierowac, cheszę, deska, dzwięć, jechac, lezc, łeb, mech, miesąc, nesc, pestka, piekôrz, remię, rzepa, sec, sesc, ten, we, wieje, zemia, żelazo.

Wyjątek: e nie pisze się dla oddania otwartego e, które zachodzi w powiecie Wejherowskim przed ł jako odpowiednik polskiego a p. § 4, III. 4.

2. dla oddania zamkniętego e, skoro ono zachodzi

- a) przed i, y albo u następnej zgłoski i wraze innej wokalizacji teże zgłoski w otwarte e się zamienia, — zdarza się to w parafiach: Swarzewskiej, Strzelińskiej, Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej i Gowidlińskiej — np. zemi, sedzy, miechu,
- b) po spółgłoskach twardych i nigdy nie odpowiada polskiemu dźwiękowi y — zdarza się to w powiecie Bytowskim i w parafii Borzyszkowskiej, — np. bes, celę, szesc.
- c) przed „ł“ i „j“ i nigdy nie równa się polskiemu y — zdarza się to w powiecie Chojnickim — np. wiele, koscele, smięję, leję.
- d) przed nosowymi, odpowiadając tutaj polskiemu y — w powiatach: Kościerskim, Chojnickim, Człuchowskim i Bytowskim, — np. miemy, chcemě, zemia, ten, żenic.

Uwaga. Zaznaczając charakter dyalektowy pisać można w przy-

padku p. 2, d także é: chcémě, zémia (zémnia), zénic. Natomiast nie uchodzi to w przypadkach 2. a, b, c.

II. é pisze się dla oddania

1. dźwięku zamkniętego e, np. biés, dwiérze, rzéka, chléb, dobré, wié, bét, zét, sądzét, piét, robiét.

2. zamiast polskiego dźwięku y, co zachodzi w powiatach: Kościerskim, Chojnickim, Chłuchowskim i Bytowskim, np. chlėw, spiėwam.

Uwaga. Jeśli w powyższych dyalektach pojawia się dźwięk polskiego y po miękkich spółgłoskach przed ł i l na końcu wyrazów i w końcówce bezokolicznika, to raczej pisać trzeba i, np. biła, bilė, robiła, robilė, chwila, królowi, zapni, nodzi, robic; jednakowoż wolno pisać także biėła, biėle, chwiėła, królwiė, zapniė, nodziė, robiėc.

Wyjątki: é nie pisze się dla oddania dźwięku zamkniętego e, jeśli dźwięk ten się pojawia

a) pod warunkami, pod I, 2 wyszczególnionymi,

b) jak w dyalekcie Żarnowieckim przed ł, jako odpowiednik polskiego a, p. § 4, III, 4.

c) jak w parafiach Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej jako surrogat polskiego a, p. § 4, III, 2.

III. ě pisze się dla oddania

1. dźwięku e, który odpowiada polskiemu i, y, u, ę, a, np. bėdłó, cėcho, dėsza, dzėkowac, lėś, łėko, mėsz, pėsk, rėba, jarzėbina, sėna, szėkac, tė, wėc, zėma, zėwy, psė, krowė,

2. dźwięków krótkiego „i“ i „u“, które w powyższych wyrazach zachodzą w powiatach Kościerskim i Chojnickim.

Wyjątek: Nie pisze się ě, lecz e dla oddania dźwięku e, odpowiadającego polskiemu ę w wyrazach szczescė i szczesłėwy.

Uwaga: ě jest samogłoską absolutnie twardą; nie używa się jej po spółgłoskach miękkich i po g k. Wyjątek stanowią gėldzėc, albo gėdlėc „lechtać“ i formy dopełniacza, miejscownika i narzędnika l. m. przymiotników, jak: taniėch, taniėmy, drodziėch, drodziėmy. W dyalektach także przypadki jak: zgniėły, zgniėłszy, miėły,

mięlszy, i formy czasu przeszłego jak: bięł, bięła, bięłē, robięł, robięła, robięłē, również bezokoliczniki jak: robięc, stawięc. W języku literackim z tych wyjątków jedynie gęldzęc i gędlęc używać trzeba.

§ 3. Samogłoski: i i y.

Powyższe trzy głoski służące dla oddania dźwięku i, równo się wymawiają, t. j. podobnie jak „ie“ w niemieckim lieb; jedynie w północnych dyalektach zachodzi zamiast i także i otwarte, odpowiadające niemieckiemu i, np. w „ich“, a w parafiach Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej i Gowidlińskiej wymawiają się „i“ i „i“ jako zamknięte, y jako otwarte i.

„i“ i „i“ zachodzą po miękkich spółgłoskach *p b f w m n ć dź ś j*, — zmiększenia tych spółgłosek taksamo jak i w polskim osobnym znakiem się nie oznacza, — y po spółgłoskach twardych np. bic, piwo, trafic, wic, miły, zgniły, reci, nodzi, musi, jidę; pişę, bił, trafisz, wino, miła, cipa, cij, jic; pytam, byk, myto, wyczos, dym, cygnąc, dzyw, syn, sycēna, żyw, jastrzyb, młyn, lyczę.

Co do używania „i“ i „i“ rozpada kaszubszczyzna na dwie części:

1. W dyalektach powiatów Puckiego i Wejherowskiego z wyjątkiem parafii Strzepskiej rozróżniać trzeba „i“ i „i“.

I. i pisze się dla oddania

a) długiego zamkniętego (napiętego) i, jak „ie“ w niemieckim lieben, np. pişę, wino, wíd.

b) krótkiego zamkniętego i, jak „ie“ w niemieckim lieb przed *ł l r rz m n Ń j*, jeśli spółgłoski te stanowią zakończenie wyrazów, lub jeśli po nich następuje inna spółgłoska, np. pił, piłka, wilk, milczec, jínny, bij.

II. W wszystkich innych przypadkach pisze się i.

2. W innych dyalektach jest rozróżnianie między „i“ i „i“ zbyteczne, wystarcza tam jedna głoska i.

Uwaga: Jednakowoż dla kaszubskiego języka literackiego zalecałoby się z powodów, w § 7, II wyluszczonych, rozróżnianie między „i“ i „i“.

Dodatek 1. Co do dyalektów parafii Strzepskiej, Sianowskiej,

Sierakowskiej i Gowidlińskiej, to nadmienić wypada, że dźwięki „i“ jedynie tam przez i i y oddawać trzeba, gdzie im w polskim języku literackim odpowiadają i y ę ą.

Dodatek 2. Luźne „i“ oznacza się przez y w wyrazach obcych jako: dychtych, rychtych, flyńta, pryńcesa.

§ 4. Samogłoski: o ó ô.

o oznacza o otwarte (luźne), jak o w niemieckim Gott, ó zaś ściśle zamknięte (napięte) o, jak o w niemieckim rot, ô zaś mniej zamknięte o, jak oo w niemieckim Moor.

I. o pisze się dla oddania

1. otwartego o, np. cotka, do, czasac, łosos, miodú, nos, niosa, Pioter, rosc, sostra, topic,

2. zamkniętego o = oo w niemieckim Moor, który to dźwięk zamiast otwartego o zachodzi w pewnych dyalektach w przypadkach, pod 1. przytoczonych,

3. dyftongu ie, który zachodzi zamiast o w parafiach Luzińskiej i Szywnądzkiej w przykładach pod 1. wyszczególnionych,

4. dyftongu ũe albo ũy (y = pol. y), który w powiatach Puckim, Wejherowskim, Gdańskim (górnym), Kartuskim, Bytowskim, Człuchowskim i w zachodniej części powiatu Kościerskiego się pojawia po k g ch p b f w m ũ, częściowo także po ł, np. koza, godě, chowac, pole, bosc, most, ũoko,

5. zamkniętego o, = o w niemieckim rot, względnie otwartego u, = u w niemieckim Butter, przed nosowymi w powiatach Chojnickim, Kościerskim, Człuchowskim i Bytowskim, np. doma, żona, do niego,

6. dyftongu ũé lub ũy (y = pol. y) przed nosowymi, który się pojawia w powiatach Bytowskim i Człuchowskim, jako też w zachodniej części powiatu Kościerskiego po k g ch p b f w m ũ, czasem także po ł np. konie, nagonic, pomoc, zwonic, ũon.

Uwaga: Zaznaczając charakter dyalektowy pisać można w przypadkach pod nr. 5. i 6. także ó: dóma, żóna, kónie, pómoc, ũón.

II. ó pisze się dla oddania

1. zamkniętego o = o w niemieckim rot, np. córka, dóm, lód, miód, niós, róg, sódmy, szósty,

2. otwartego u, = u w niemieckim Butter, który to dźwięk się pojawia w powiatach Kościerskim, Chojnickim, Człuchowskim i Bytowskim zamiast ó w przykładach pod 1. podanych,

3. dyftongu ũe albo ũy (y = pol. y), który się pojawia w powiatach Bytowskim, Człuchowskim i w zachodniej części powiatu Kościerskiego po k g ch p b f w m ũ, czasem także po ł, np. skóra, góra, pół, bód, wóz, móg, ũóws,

4. dźwięku u lub jego surogatów (p. § 5) przed ń i j, jeśli mu w polskim odpowiadają o ó, np. kóńc, kónsci, słóńce, mój, twój, gnój, chójka,

5. dźwięku ô i jego surogatów (p. n. III.), jeśli mu w polskim odpowiadają o ó, — przed r np. wtórk, twórz, wieczór, i w czasie przeszłym: plót, gniót, miót, niós, wiód, wióz, włók, móg, bód.

Uwaga 1. Wolno jednakowoż także pisać ze względu na stronę dyalektową kúńc, słuńce, muj, chujka i wtórk, wieczór, plót, niós.

Uwaga 2. Odpowiada zamkniętemu „o“ w polskim „a“ przed nosowymi, to zaleca się pisać ą: pań, nań, dań, gôdań, Gdańsk; uchodzi jednakowoż także pisownia: pón, nóm, dóm, Gdónsk. Także w 3. p. l. m. koniąm, krowąm, niż koniôm, krowôm.

III. ô pisze się dla oddania

1. zamkniętego o = oo w niemieckim Moor, (jeśli dźwięk ten nie ogólnie zamiast o tak się wymawia p. pow. I, 2), np. bóbka, czôrny, dôsz, dô, gôdôsz, gôdô, kôżę, jôrka, łôwka, môsz, mô, pôra, rôd, trôwa, wôga, zôróbk, zôl,

2. zamkniętego e = ee w niemieckim Meer, który to dźwięk się pojawia zamiast ô w parafiach Strzepskiej, Sianowskiej, Sierakowskiej i Gowidlińskiej w przykładach pod 1. przytoczonych,

3. zamkniętego ô = niemieckie schön, które pojawia się zamiast ô w powiatach Puckim, Wejherowskim, Gdańskim (górnym), Kartuskim, Bytowskim i Człuchowskim w przykładach pod 1. przytoczonych,

4. dla dźwięków e, które się często w powiatach Puckim i Wej-

herowskim pojawiają przed ł, jeśli im w polskim odpowiadają a, lub o ó, np. móły, bióły, dół, miół, czółno, zółty, półknąc, tudzież wółna, półny, kółbosa.

Uwaga. ô nie pisze się przed nosowymi. Wyjątek stanowią owe dyalekty powiatu Puckiego, które w 1. os. l. p. czasu terażniejszego kończą się na -aję. Odnośne formy, t. j. 1. os. l. m. i 1. os. dual. kończą się tutaj na -ômē, -ôma: gôdômē, gôdôma i czasem także w part. praet. zamiast polskiego -any na -ôny: dôny, gôdôny, pisôny.

§ 5. Samogłoski: u ú.

Co do głosek „u“ i „ú“ dzieli się kaszubszczyzna na dwie części.

A. Dla dyalektów powiatów Puckiego i Wejherowskiego z wyjątkiem parafii Strzepskiej trzeba używać głosek u i ú.

I. u zachodzi jedynie po k g ch p b f w m ũ i po miękkich spółgłoskach i pisze się dla oddania

1. otwartego u = u w niemieckim Butter, np. kupc, gulgotac, chutko, puscęc, budowac, wuja, mucha, ũcho, wojuję.

2. otwartego ü = ü w niemieckim Schütze, który to dźwięk w pewnych dyalektach po miękkich spółgłoskach zachodzi, — lub dyftongu ũi lub ũü, zachodzącego po reszcie spółgłosek.

II. ú zachodzi wszędzie i pisze się dla oddania

1. zamkniętego u = u w niemieckim gut, np. gbúr, cúd, czúł, dzúra, gúz, jú, kúr, lúd, dłúdzi, múr, púde, rúta, rzúce, súkno, tú, ũúd, żúr,

2. zamkniętego ü = ü w niemieckim Güte, zachodzącego w przykładach przytoczonych pod 1.,

3. dyftongu ũi w końcówce 7. p. l. p. rodzaju męskiego i nijakiego, np. ũokú, rogú, ũuchú, i 2. p., 7. p. dual. rękú.

Uwaga. W zakończeniu wyrazów pisać trzeba w dyalektach powiatu Puckiego, parafii Redzkiej, Rumiańskiej i Chylońskiej i wsi Dużego Kacka jedynie u z wyjątkiem 7. p. l. p. rodz. męz. i nij., natomiast we wszystkich innych dyalektach ú, np. 2. p. rogu — rogú, 3. p. chłopu — chłopú, 5. p. tatku — tatkú, 7. p. łózkú.

We wszystkich innych dyalektach wystarcza głoska u; tej używać trzeba dla oddania

1. zamkniętego u = u w niemieckim gut, np. budowac, chusta, dzura, kupic, lud, pług, ũubodzi,

2. zamkniętego ü = ü w niemieckim Güte, np. dzura, lud, suknia,

3. otwartego i zamkniętego i, zachodzącego w parafiach Strzep-skiej, Sianowskiej, Sierakowskiej i Gowidlińskiej, skoro mu w języku polskim literackim u odpowiada,

4. dyftongu üi, ũü, ũu po k p ch p b f w m ũ t, np. kupc, chusta, pudę, buda, rowu, mucha, ũucho, pług,

5. zamkniętego o, otwartego u i dyftongów ũé lub ũy w zakończeniu wyrazów w parafiach: Niezabyszewskiej, Tuchomskiej i w powiecie Człuchowskim, np. czasu, bradu, dachu; jednakowoż dla uwidatnienia charakteru dyalektowego wolno także pisać: czasó, brządó, dachó.

Uwaga. W kaszubskim języku literackim zalecałoby się dla przyczyn, w § 7, II wyłuszczonych, rozróżnianie między „u“ i „ú“.

§ 6. Samogłoski nosowe: ę ą.

I. ę pisze się dla oddania

1. nosowego a, które się wymawia jak en w francuskim enfin, np. ręka, gęba, pięta, ksędza, mięso, chcę, jidę,

2. rozmaitych innych dźwięków, które zamiast ę w powyższych przykładach zachodzą.

Wyjątek. Nosowe a przed nosowymi (spółgłoskami) pisze się a, p. § 1, 2.

II. ą pisze się dla oddania

1. nosowego o = polskie ą, np. łąka, ząb, piąty, ksądz, wąse, książka, są, tobę,

2. rozmaitych innych dźwięków (ón, óm, ó, -óm), które w powyższych przykładach także zachodzą, jeśli im w polskim języku literackim ą lub ę odpowiada,

3. zamkniętego o przed nosowymi, jeśli mu w polskim a od-

powiada, np. nąm, wąm, dąm, pąn, dąny, piśany, tąni, i w końcówce 3. p. l. m. koniąm, krowąm,

4. dźwięku u i jego surogatów (p. § 5) przed ń, jeśli mu w polskim a odpowiada, np. Gdańsk, tańc.

§ 7. Wzajemny stosunek kaszubskich samogłosek.

Samogłoski kaszubskie zmieniają się nawzajem według pewnych reguł. Takich przemian samogłoskowych (Ablaut) rozróżnić można dwa rodzaje: kwalitatywne i kwantytatywne.

I. Przemiana kwalitatywna zachodzi po pierwotnie miękkich spółgłoskach (oprócz dzisiejszych jeszcze po c cz dz dź l rz s sz z ż), a mianowicie zamieniają się

1. a ô i e é, np. lato: lece, miasto: miesce, lôz laźa: leźlë, scana: scenie.

Uwaga. Powyższa przemiana nastąpiła w drugim rzędzie także w formach, gdzie przed samogłoską stoi spółgłoska pierwotnie twarda, np. dôł dała: delë, pytôł pytała: pytelë, a potem wskutek wymowy narzeczowej w formach, jak: cągnął cągnęła: cągnelë, cągnąn cągnęna: cągneni,

2. o ó i e é, np. koscół koscoła: koscele, przëjacéł przëjacela: przëjacół przëjacołam,

3. ę ą i i i po spółgłoskach miękkich, np. więzë wiąz: wiesz, zapiął zapięty: zapic,

4. ę ą i ë y po spółgłoskach dzisiaj twardych, np. trzësë trzås: trzësesz trzysc, przëdë prząd: przëdziesz, wzał wżëła: wzac.

Uwaga. W polskim zachodzi także przemiana pod 1. i 2. wyszczególniona, natomiast pod 3. i 4. wymieniona nie.

II. Przemiana kwantytatywna zachodzi po wszystkich spółgłoskach i przy wszystkich samogłoskach, a mianowicie zamieniają się zawsze dwie samogłoski.

1. a i ô, np. brzôd: brzadu, krôd: kradła, stôry: starszy, gadac: gôdam.

2. e i é, np. chlëb: chleba, biëg: biegła, spiewac: spiewam.

3. ë i y, np. syn: sëna, mył: mëła, chytry: chëtrzëszy, pëtac: pytam.

4. ě i ú, np. lúd: lědu, czůł: czěła, głůpy: głěpszy, przesěszac: przesúszaam.

5. i i í, np. wina: win, biła: bił, pisac: piszę.

6. o i ó, np. miód: miodů, bód: bodła, krótcı: krotszy, płokac: płóczę.

7. u i ú, np. kúr. kura, kůł: kuła, kúpiac: kupiam.

8. ę i ą, np. ksądz: ksędza, prząd: przedła, mądry: mędrzėszy, sędzęc: sądzę.

9. a i ą, np. pąn: pana.

W północnych dyalektach odpowiada przemiana i: í, u: ú zupełnie innym przemianom (kwantytywnym); dlatego zalecałoby się w języku literackim (kaszubskim) rozróżniać i i í, aby tę charakterystyczną właściwość mowy kaszubskiej zachować.

Uwaga. W polskim zachodzą także jeszcze dzisiaj przemiany 6. i 8., 1. i 2. zachodzą dzisiaj tylko w polskich gwarach ludowych, reszty język polski nie zna wogóle.

Oba rodzaje przemian sięgają samych początków mowy kaszubskiej, ale z biegiem czasu znacznie ucierpiały. Północne dyalekty, które powyższe przemiany najlepiej zachowały, zamieniają np. ě w y: pytām (pytają) pytůł: pětac pětój: natomiast południowe dyalekty przeprowadziły tutaj y zupełnie: pytac pytaj; w innych przypadkach to pewne dyalekty zachowały tę samogłoskę, inne zaś drugą, chociaż tutaj o przemianie samogłoskowej śladu niema, np. północne: mieszkac, południowe: miészkcac, półn.: mōty, połud.: mały, półn.: krōwc, połud.: krawc.

Życzyć trzeba, aby literacka mowa kaszubska przejęła owe ściśle i subtelnie przeprowadzone przemiany samogłosek północnej kaszubczyzny. To jednakowoż dopiero z biegiem czasu nastąpić może; narazie wszystkim dyalektom przyznać trzeba równe prawo.

Uwaga. Oprócz powyższych zwyczajnych przemian znachodzą się także nadzwyczajne, gdyż poszczególne wyrazy w różnych dyalektach różne przybierają samogłoski, np. nazůd: nazód, nocłég: noclyg, tero: terú: terez, wicé: węcý. Póki się nie wyrobi pewien jednolity zwyczaj w piśmiennictwie kaszubskim, to i tutaj powinny

wszystkie dyalekty uchodzić narazie za równouprawnione. To samo odnosi się także do innych form, które w podwójnej pojawiają się postaci, np. grzëmiôc i grzmiôc, krëwi i krwi, sédmë i sédem, ùosmë i ùosem.

§ 8. e ruchome.

W końcówkach, odpowiadających polskim: -ek, -ec, -eć, -et, -es zwykle niema e, np. stark, szewc, łokc, ùoc, ùóws. Fakt ten językowy nie jest jednakowoż wszędzie ściśle przeprowadzony, tak np. forma palec sięga dosyć dalek na północ; pozatem łączy się z wytrącaniem tego ruchomego e przemiana spółgłoskowa, np. połud. stołek ùowies: połn. stólk ùóws, więc faktowi temu przypisać nie można ogólnego znaczenia.

Wobec tego jest to trudno, postawić tutaj jakąś pewną regułę dla literackiej kaszubszczyzny. Zaznacza się wprawdzie tendencja używania powyższych końcówek bez e; ale wyjątków, t. j. pisowni przez e w powyższych końcówkach, także zakazać nie można. Dopiero zwyczaj, który z czasem się wyrobi, rozstrzygnie, które wyjątki mieć mają rację bytu.

Natomiast ruchome e pisze się zawsze

1. w końcówce -er (w polskim -r), np. Pióter, wiater,
2. w zaimku i przedrostku ze (w polskim z) przed s sz z ż, np. ze sostrą, ze zemi, zeseć, zeszëc, zezëbnać, zeżerac,
3. w zaimku i przedrostku we (w polskim w) przed w, np. we winie, wewiesc.

Uwaga. Ze względu na dyalekty, w których w przed o brzmi jak ù, dopuścić można także pisownię: w wodze, wwozëc; jednakowoż zaleca się w literackiej kaszubszczyźnie pisać: we wodze, wewozëc.

§ 9. Dyftongi.

I. Dyftongi kończące się na j.

Polskim dyftongom aj ij yj oj ój uj odpowiadają w kaszubskim zwykle także dyftongi, np. daj dej, pëtôj pytej, krôj, bij, myj, wojna, chojka chujka, podarúj. W wielu dyalektach nie wymawia się wcale końcowe j, da de, pëtô pëte, bí, my, podarú.

Zasada: W literackiej kaszubszczyźnie trzeba w powyższych dyftongach zawsze pisać j.

Polskiemu dyftongowi ej odpowiadają ej éj é ij, względnie yj, i, względnie y.

1. Dyftongowi ej, zachodzącemu w osnowie (Wortinlaut), odpowiada w kaszubskim zwykle ej, np. złodziejka złodziejstwo.

Wyjątki:

a) Przyrostek stopnia wyższego przymiotników brzmi -észy, np. miészy, mocniészy, mędrzészy.

b) Polskiemu ej w rozkaźniku odpowiadają éj, ij lub yj, w narzeczach także i lub y, np. smiějta smiјta smiјta, séjta syјta syta.

2. Polskiemu ej na końcu wyrazów odpowiada

a) u rzeczowników éj lub yj, np. złodziej złodzyj, ũolěj ũolyj,

b) w rozkaźniku éj, ij lub yj w narzeczach także i lub y, np. smiěj smiј smiј, séj syj sy,

c) w 2. p. l. p. rodzaju żeńskiego przymiotników i zaimków é lub i, np. wieldzié wieldzi, stóré stóry, jé jí, té ty,

d) w 3. i 7. p. l. p. rodzaju żeńskiego przymiotników i zaimków i lub y, np. wieldzi, stóry, jí, ty,

e) w przyrostku stopnia wyższego przysłówków é i i wzgl. y, np. mié mi, lepié lepi, lże lzy, dalé daly.

Zasada: W literackiej kaszubszczyźnie nie pisze się j w odnośnych formach stopnia wyższego przymiotników i przysłówków i w odmianie przymiotników i zaimków. Czy używać é lub i wzgl. y, o tem stanowić może dopiero później zwyczaj.

II. Dyftongi kończące się na ũ.

Ogólnie używany jest jedynie dyftong au, który pisać trzeba przez aũ: aũkcějô, aũsknecht, miaũczec. W narzeczach zachodzi także ôũ jedynie w wyrazie znôũ; w literackiej kaszubszczyźnie atoli pisać trzeba znôwu lub znôw.

B. Spółgłoski.

§ 10. Spółgłoski miękkie.

Miękkość spółgłosek oznacza się przed samogłoskami przez *i*, np. biegac, cierz, dział, ofiara, miasto, niesc, piôsk, marsiew, wiara, przed *i* i *í* jest to zbyt częste, gdyż twardą samogłoskę „i“ wyraża się przez *y*; pisze się więc bic, reci, nodzi, trafic, jic, mi, nicht, pisac, musi, wíno. Przed spółgłoskami *i* na końcu wyrazów oznacza się miękkość przez kreskę; w literackiej kaszubszczyźnie zachodzi to jedynie przy *ń*, np. słońce, pogańsci, kón.

Uwaga. W narzeczach zachodzą także miękkie *ř* *ř* *ř* na końcu wyrazów, lecz w literackiej kaszubszczyźnie nie wolno ich używać. Szczegóły.

1. *ř* *f* wymawiają się w niektórych dyalektach *pś* *fś*, t. j. miękkość pojawia się w postaci dźwięku syczącego, który bądź to niemieckiemu *ch* w „ich“ odpowiada, bądź to polskiemu *ś*. W literackiej kaszubszczyźnie zawsze pisać trzeba *pi*.

2. *m* wymawia się w powiatach Chojnickim i Kościerskim i w parafii Konarzyńskiej jak *mń*. W literackiej kaszubszczyźnie natomiast zawsze pisać trzeba *mi*.

3. *ć* *dź* *ś* odpowiadają polskiemu *k* *g* i *ch* przed *e* i *y*, np. cierz, pol. kierz, cipec pol. kipiec, dzinac pol. ginac, wędziel pol. węgiel, wisier pol. wicher, miesi pol. miechy. Wymowa tych dźwięków jest bardzo rozmaita; nawet w obrębie tego samego dyalektu zachodzi *ć* *dj* *czj* *kj* *k*, *dź* *dj* *dźj* *gj* *g*, *ś* *chj* *ch*, w języku literackim uchodzi jedynie *ć* *dź* *ś*. Tutaj nadmienić wypada, że *ć* i *dź* jest rozpowszechnione na całym terytorium kaszubskim, natomiast *ś* tylko w powiatach Puckim i Wejherowskim. Czy wobec tego język literacki owo *ś* zechce zachować, narazie rozstrzygnąć nie można.

Polskiemu *ć* *dź* *ś* *ź* odpowiadają w kaszubszczyźnie literackiej twarde *c* *dz* *s* *z*. W południowych dyalektach trafiają się także odnośnie miękkie spółgłoski, lecz w pisemnej kaszubszczyźnie nie trzeba ich używać.

Dodatek. 1 (literackie) jest twarde; dlatego pisać trzeba *klyc*,

lyce, lyżę. Jedyne na południu rzeczki „Niechwarzcz“ zachodzi miękkie l; lecz obszar ten jest za nadto szczupły, aby zasługiwał na uwzględnienie.

§ 11. Dźwięczne i bezdźwięczne spółgłoski.

W mowie potocznej jest zasadą, że spółgłoski stają się dźwięcznymi przed spółgłoskami dźwięcznymi (b *b̃* d dz dź g z ż), natomiast bezdźwięcznymi przed bezdźwięcznymi (c *c̃* cz ch f *f̃* k p *p̃* s *s̃* sz ł) i na końcu wyrazów. W języku literackim zaś pisać trzeba spółgłoski, zachodzące przed spółgłoskami i na końcu wyrazów w tej postaci, jaką w innych formach tego samego pierwiastka przed samogłoskami przybierają. Pisać trzeba więc np. lezc, bo lężę, prosba, bo prośc, łóżko, bo łożę, grób, bo grobu.

Wyjątki: 1. Bezokoliczniki tematów, zakończonych na d (np. bodę przędę), kończą się na sc: bosc, prząc, tematów, kończących się na g (np. mogę strzęgę) na c: moc, strzyc, podobnie też jć.

2. Szczelinowe g w grupach gd gb pisze się przez ch, np. chdze, chdē, Chdańsk, nichdze, nichdē, chdowa, chbūr.

Uwaga. W 2. os. rodz. m. l. p. czasu przeszłego stają się w narzeczach bezdźwięczne spółgłoski za złączeniem się z przyrostkami -em -es także dźwięcznymi, np. rzegem, przēniozes. Jednakowoż w języku literackim trzeba tych form unikać.

Naturalnie trzeba bezdźwięczne spółgłoski, które, aczkolwiek powstały z dźwięcznych, w odmianie bezdźwięcznymi zostają, także jako takie pisać, np. bes, besu (w pol. bez), mŭsk mŭskŭ (w pol. mózg), deszcz deszczu (dawniej w pol. deżdż.)

§ 12. Spółgłoska ł.

ł wymawia się w pewnej części Kaszub, t. j. w t. zw. bylačkih dyalektach jako l. W języku literackim trzeba koniecznie ł i l rozróżniać. l zamiast ł jedynie wtenczas użyć wolno, jeśli chce się uwidatnić charakter dyalektowy (bylacki.)

Końcowe ł zanikło w l. p. rodz. m. czasu przeszłego u tematów kończących się spółgłoską i dlatego nie pisze się tutaj wcale:

piek, rzek, zaprząg, miót, kród, ros, niós, gryz. Taksamo jabko, podobnie też rzemięśnik. W czasie przeszłym czasowników na -ąc zmieniło się w niektórych dyalektach ł l w n. Aczkolwiek w pierwszym rzędzie są poprawne formy na -ął -ęła -ęło -ęłē -ęłē, to jednakowoż uchodzą także łakowe na -ąn -ęna -ęno -ęnē wzgl. -ęni -ęnē.

Końcówki -ała -ęła w czasie przeszłym są często ściągnięte w -a -ę, np. pisa, cerpia, wzę, cygnę. Formy te są także pisemne. Natomiast nie uchodzą w języku literackim końcówki -ą -ę zamiast -ało -ałē -ęło -ęłē, co wprowadzie w dyalektach powiatu Puckiego się pojawia.

§ 13. ũ, j. Początek wyrazów (Wortanlaut).

ũ, t. zw. ũe, wymawia się jako angielskie w. W języku literackim używa się go na początku wyrazów przed o ó u ú, które w polskim same stanowią początek wyrazu, np. ũoko, ũósmi, ũucho, ũúd, także wtenczas, gdy powyższe wyrazy łączą się z prefiksami np. wũorac, zũostac, zũostawic, przedũostatny, przeũorac, w wyrazach obcych, jak Teũofil i w dyftongu aũ p. § 9, II.

Jeśli chodzi o uwzględnienie właściwości dyalektowych, to można także ũ użyć zamiast w, skoro się ono wymawia jako angielskie w, np. ũoda, zũón, ũúj. Pojawia się atoli owo angielskie w po spółgłoskach bez wszelkiej racyi etymologicznej, trzeba go w pisowni unikać; a więc trzeba pisać kopac, kón, kupic, a nie kũopac, kũón i t. p.

Przed o i u pojawia się ũ jedynie w dyalektowym paũąk, paũęczēna obok pająk pajęczēną lub pajk pajiczēna.

Te same reguły trzeba także zastosować co do j, mianowicie na początku wyrazów przed i i. W literackim języku trzeba j zawsze pisać, tak na początku wyrazów, np. jizba jidę jic, taksamo zjimar zjinąd zajiscēc, jak w wyrazie samym między samogłoskami, np. stojj, wějimar, dojic.

Pozatem niema jednolitości we wymowie wyrazów, zaczynających się inną samogłoską, słyszy się np. aż i jaż, Ewa i Jewa,

ôłtôrz i wôłtôrz i t. d. Jak tutaj w poszczególnym przypadku pisać, o tym dopiero zwyczaj stanowić może.

To samo odnosi się do form z zmianą spółgłoskową. Trudno narazie jedną z nich wybrać i uznać za literacką, np. czy formę skowrónk lub skobrónk, chrzań lub krzań, chrzebt lub krzebt i t. d. Tymczasem trzeba obiedwie uważać za równouprawnione.

II. FLEKSYA CZYLI ODMIENNIA.

A. *Deklinacya.*

a. Rzeczowniki.

§ 14. I. Deklinacya.

2. p. l. p.: Końcówka -u po k g ch p b f w m i po miękkich spółgłoskach, po innych spółgłoskach -ë na północno-wschodnich Kaszubach, w innych okolicach wszędzie -ú: brzegu — brzegú, rowu — rowú, jedwabiu — jedwabiu, miodë — miodú, czasë — czasú. Dyalektowo także brzegó, rowó, miodó.

3. p. l. p.: 1. Końcówka -owi: królowi. Dyalektowo także -owy, -owie: królowy, królowie. 2. Końcówka -u, względnie -ë na północno-wschodniej części Kaszub, w innych okolicach -ú: chłopu — chłopú, panë — panú. Dyalektowo ó: chłopó.

6. p. l. p.: Końcówka -ę i -em: psę — psem, chłopę — chłopem. U tematów kończących się na k g: wilkę — wilkem, roge — rogem; wilciem rodziem w literackim języku raczej unikać trzeba.

7. p. l. p.: Końcówka -ú: domu, brzegú. Wyjątkowo: Żarnówcë, Lepczë. Dyalektowo -ó: brzegó.

5. p. l. p.: Końcówka -u, wzgl. -ë na północnym wschodzie, w innych okolicach -ú: tatku — tatkú, królë -- królú. Dyalektowo ó: tatkó, króló.

1. p. l. m. przy osobowych: 1. -owie: panowie, królowie; 2. -i u tematów, kończących się wargową: chłopi, knôpi; 3. -ë u tematów kończących się na k g ch t d s z ł r: rëbôcë, bracë, żëdzë, gbürzë; 4. -e u tematów kończących się miękką: stolarze, trëbôcze; 5. bracô, kszë, dyalektowo także bracy kszëy, bracu kszëu.

1. i 4. p. l. m.: 1. -i u tematów, kończących się na k g (ch): reci, rodzi, (miesi), dyalektowo -é: recié, rodzié; 2. -ě u tematów kończących się na p b f w m t d n (ch) ł r: grobě, rowě, płotě, (miechě), stołě, borě; 3. -e u tematów, kończących się miękko i na s z: deszcze, mule, kosze, konie, czase, woze, wyjątki: psě, razě, czasem także włosě.

2. p. l. m.: końcówki -ów i -í, wzgl. -y.

3. p. l. m.: końcówka -ąm: chłopąm, koniąm.

6. p. l. m.: końcówka -amy, dyalektowo także -amě.

Tematy na -an: mieszczą, 2. p. mieszczana, 1. p. l. m. mieszczanie lub mieszczani, 2. p. mieszcząn mieszczanów.

Tematyna -eń: 1. p. l. p. kamień kam, krzemień krzem, rzemień rzem, jęczmień jęczmě, grzebień, korzeń, 2. p. l. p. kamienia, korzenia, 1. p. l. m. kamienie kamienia, korzenie korzenia, 2. p. l. m. kamieni korzeni.

dzień, 2. p. l. p. dnia, 1. p. l. m. dni, 2. p. l. m. dni.

tydzień, 2. p. tygodzenia tydnia tygodnia, 1. p. l. m. niedzele.

§ 15. II. Deklinacja.

a) Tematy na -o i -e mają w odnośnych formach te same końcówki, co wyrazy I. deklinacji.

b) Tematy na -é.

1. p. l. p.: końcówka -é: jedzenié, picé, podworzě. Dyalektowo -í, wzgl. -y: jedzeni, picy.

2. p. l. p.: końcówka -ô: jedzeniô, picô, podworzô. Dyalektowo -u, -é, -í, wzgl. -y: jedzeniu jedzenié jedzeni, picu picé picy. Także formy przymiotnikowe: podworzěwo podworzywo podworzěgo podworzygo.

3. p. l. p.: końcówka -ú: jedzeniú, picú, podworzú. Dyalektowo także formy przymiotnikowe: podworzěmu podworzymu.

6. p. l. p.: końcówka -ím wzgl. -ym: jedzením, picym, podworzym. Dyalektowo -ém: jedzeniém, picém.

7. p. l. p.: końcówka -ú: jedzeniú, picú, podworzú. Dyalektowo -ím wzgl. -ym i ém: jedzením jedzeniém, picym picém.

1. p. l. m.: kôzania, podworza, 2. p. kôzani, podworzy, 3. p. kôzaniąm i t. d.

§ 16. III. Deklinacya.

a) Tematy, kończące się na p b f w m t d n ł r (ch).

1. p. krowa, krowě, krowie, krowę, krową, krowie, krowo.

b.-m. krowě, krów, krowąm, krowamy, krowach.

b) Tematy, kończące się na k g (ch).

2. p. l. p.: końcówka -i: łąci nodzi (musi). Dyalektowo -é: łącié, nodzié.

1. p. l. m.: końcówka -i: łąci nodzi (musi). Dyalektowo -é: łącié nodzié.

c) Tematy, kończące się na c cz dz dź sz ź l rz s z.

2. p. l. p.: końcówka -e lub -ě: grańce grańcě, niedzele niedzielě, koze kozě.

3. i 7. p. l. p.: końcówka -y lub -ě: grańcy grańcě, niedzely niedzielě, kozy kozě.

1. p. l. m.: końcówka -e: grańce, niedzele, koze. Wyjątek: łżě.

d) Tematy zakończone na spółgłoskę miękką.

2. p. l. p.: końcówka -e lub -i: skrzënie skrzëni, szejje szejji. Dyalektowo -é: skrzënié szëjé.

3. i 7. p. l. p.: końcówka -í lub i: skrzëní skrzëni, szëjí szëjji.

1. p. l. m.: końcówka -e: skrzënie, szëje.

e) Tematy zakończone na -ô.

1. p. l. p. rolô ceniô, 2. p. rolé cenié, lub roly ceni, 3. p. roly ceni, 4. p. rolą cenią, 6. p. rolą cenią, 7. p. rolyceni, l. m. 1. p. rolé, cenié, 2. p. roly ceni, 3. p. roląm ceniąm i t. d.

Dyalektowo: 1. p. 1. p. rolą cenią, 2. p. rolě ceni, 3. p. rolě ceni, l. m. 1. p. role cenie.

§ 17. IV. Deklinacya.

a) Tematy, zakończone na spółgłoską twardą.

1. p. 2. p.: końcówka -ě: wsě, nocě, rzeczě, mészě. Dyalektowo -e: rzecze, mėsze.

1. p. 3. i 7. p.: końcówka -y lub -ě: wsy wsě, nocy nocě.

l. m. 1. p.: końcówka -e: mėsze, rzecze, twarze. Wyjątki: wsě, wszě, dziecě, gęsě.

b) Tematy, zakończone na spółgłoskę miękką.

l. p. 2. p. Kończówka -e lub -i: cieszenie cieszeni, krwie krwi. Dyalektowo -é: cieszénié, krwié.

l. p. 3. i 7. p.: końcówka -í lub i: cieszeni cieszeni, krwi krwi. Dyalektowo -é: cieszénié krwié.

l. m. 1. p.: końcówka -e: cieszenie marchwie.

§ 18. V. Deklinacya.

a) l. p. 1. p. remię, 2. p. remienia, l. m. 1. p. remiona, 2. p. remiön i t. d.

b) l. p. 1. p. celę drzewię, 2. p. celęca celęca, drzewica drzewięca, i t. d. l. m. 1. p. celęta, drzewięta, 2. p. celęt drzewięt i t. d.

Dyalektowo: l. p. 3. i 7. p.: celęcě celęcě, drzewicě drzewięcě, l. m. 2. p. celąt drzewięt.

b. Zaimki i przymiotniki.

§ 19. Zaimki osobowe.

1. os.: l. p. 1. p. jô, 2. p. mie, 3. p. mie, 4. p. mie mię, 6. p. mną, 7. p. mie; l. m. 1. p. mě, 2., 4., 7. p. nas nôs, 3. p. nąm, 6. p. namy; l. pdw. 1. p. ma, 2., 4., 7. p. najú nají, 3. i 6. p. nama.

2. os.: l. p. 1. p. tě, 2. p. ciebie ce, 3. p. tobie cě cy, 4. p. ciebie ce cę, 6. p. tobę, 7. p. ciebie tobie ce; l. m. 1. p. wě, 2., 4., 7. p. was wôs, 3. p. wąm, 6. p. wamy; l. pdw. 1. p. wa, 2., 4., 7. p. wajú waji, 3. i 6. p. wama.

3. os: rodz. m.: l. p. 1. p. ůon, 2. p. jego jewo jegu nie, 3. p. jemu mu, 4. p. jego jewo go wo jegu jen nien, 6. p. ním, 7. p. ním; l. m. 1. p. ůoní wzgl. ůoně ůoné, 2. p. jich jěch jejich, 3. p. jím, 4. p. jich jěch je jé jí, 6. p. nimy nimě niemy, 7. p. nich niéch.

rodz. żeń.: l. p. 1. p. ůona, 2. p. jé jí jejé její, 3. p. jí, 4. p. ję ją, 6. p. nią, 7. p. ní; l. m. 1. p. ůoně ůoné, 4. p. je jé jí.

rodz. n.: l. p. 1. p. ůono, 4. p. je jé jí; l. m. 1. p. ůoně ůoné,
4. p. je jé jí.

Zwrotne: 2. p. siebie se, 3. p. sobie se so, 4. p. sę siebie so,
6. p. sobą, 7. p. siebie sobie se.

§ 20. Zaimki wskazujące.

Męzki: l. p. 1. p. ten, 2. p. tego tewo tegu, 3. p. temu,
6. p. tym, 7. p. tym; l. m. 1. p. ty cy tě, 2. p. těch tych téch,
3. p. tym tēma tyma, 6. p. tēmy tēmē tēma tymy tyma tēmy, 7. p.
těch tych téch.

Żeński: l. p. 1. p. ta, 2. p. té ty, 3. p. ty, 4. p. tę, 6. p. tą,
7. p. ty; l. m. 1. p. tě.

Nijaki: l. p. 1. p. to; l. m. 1. p. tě.

Taksamo: nen, na, no.

§ 21. Zaimki pytajne.

chto chteż chtóz chtuż, 2. p. kogo kowo kogu, 3. p. komu,
6. p. cím, 7. p. cím.

co ceż cóż cuż, 2. p. czego czewo czegu cze, 3. p. czemu, 6. p.
czym, 7. p. czym.

§ 22. Zaimki dzierzawcze.

Męzki: l. p. 1. p. mój, 2. p. mojégo -wo mojigo -wo mégo
-wo, 3. p. mojému mojímu mému, 6. p. mojím mym, 7. p. mojím
mym; l. m. 1. p. mojí moje moje, 2. p. mojich mojých, 3. p. mo-
jím, 6. p. mojimy mojimē mojemy, 7. p. mojích mojých.

Żeński: l. p. 1. p. moja, 2. p. moje mojí, 3. p. mojí, 4. p.
moje, 6. p. moja, 7. p. mojí; l. m. p. 1. moje moje mojí.

Nijaki: l. p. 1. p. moje moje mojí; l. m. 1. p. moje moje mojí.

§ 23. Przymiotniki.

a) z osnową twardą.

Męzki: l. p. 1. p. dobry, 2. p. -régo -réwo -rygo -rywo, 3. p.
-rému -rymu, 6. p. -rym -rém, 7. p. -rym rém;

l. m. 1. p. -ry -ré, 2. p. -rěch -rych -rěch, 3. p. -rym, 6 p.
-rěmy -rěmē -rěma -rymy -ryma -rémy, 7. p. -rěch -rych -rěch.

Żeński: 1. p. 1 p. dobrô -rą, 2. p. -ré ry, 3. p. -ry, 4. p. -rą, 6. p. -rą, 7. p. -ry; 1. m. 1. p. -ré -ry.

Nijaki: 1. p. 1. p. dobré -ry; 1. m. 1. p. -ré -ry.

b) z osnową miękką i z osnową kończącą się na tylno-językowej (gardłowej).

Mężki: 1. p. 1. p. wieldzi, 2 p. -dzięgo -dziéwo -dzięgo -dziwo, 3. p. -dziému -dzimu, 6. p. -dzim -dziém, 7. p. -dzím -dziém;

1. m. 1. p. -dzi -dzié, 2. p. -dzich -dziéch, 3. p. dzim, 6. p. -dzimy -dzimě -dzima -dziémy, 7. p. -dzich -dziéch.

Żeński: 1. p. 1. p. wielgô -gą, 2. p. -dzié -dzi, 3. p. dzi, 4. p. -gą, 6. p. gą, 7. p. -dzi; 1. m. 1. p. -dzié -dzi.

Nijaki: 1. p. 1. p. wieldzié wieldzi; 1. m. 1. p. -dzié -dzi.

§ 24. Liczebniki.

jeden jedna jedno, ż. 4. p. jednę; 1. m. 1. p. jedny jedně.

dwaj dwají dwie dwa dwoje, 2. i 7. p. dwóch dwóch, 3. i 6. p. dwúma dwiema dwóma.

trzej trzejí trzě troje, 2. p. trzech, 3. p. trzem trzemy trzema, 6. p. trzemy trzema, 7. p. trzech.

sztërzej sztërzejí sztëřë czworo czworo, 2. p. sztërzech sztërech, 3. p. sztërzem -my -ma sztërem -my -ma, 6. p. sztërzemy -ma sztëremy -ma, 7. p. sztërzech sztërech.

B. Konjugacya.

§ 25. I. Klasa (według Małeckiego.)

A. plesc, plotę plicesz plece... plotą, plecě plecëta lub plec plecta, plotący plecący, plotacě plecacě lub plotąc plecąc, plót plotła plotło pletlě (dyal. pletly) plotłë, plotły plecony, plecenié.

B. a) cyc cąc, tnę tniesz... tną, tni tniata, tniący, tniacě lub tniąc, cąć cęta lub cę cęto cęłë cęłë lub cąn cęna cęno cęně lub cęni (dyal. ceni) cęně, cąty, tnienié cącě.

b) zapíc -piąc, -pnię -pniesz... -pną, -pni, -piął -pięta lub -pię -pięłë lub -piąn -pięna -pięně lub -pięni, -piąty, -pnienié -piącě.

C. a) młoc, miele mielesz dyal. młoję młojesz, mielë lub miel dyl. młój, młół młóła młolë, młóły, młócë. — Taksamo: płoc, piele, dyal. płoję; kłoc, kolę, dyal. kłoję.

b) proc porc, porzę dyal. proję, porzë lub porz dyal. prój, prół proła prolë lub pór porła porlë, proty porty, procë porcé.

c) brac, bierzę bierzesz, bierzë lub bierz, brół brała lub bra brałë lub brelë, brąny brany dyal. bróny.

d) drzëc, drzë drzesz, drzë, dzar dzarłó dzarlë lub dzerlë lub dar darła darlë lub derlë, dzarty lub darty, drzenië dzercë dzarcë lub darcë.

D. a) znac, znaję znajesz, znóy znójta lub znej znejta, znòł znała lub zna znalë lub znelë, znąny znany dyal. znóny, znanië.

b) bic, biję bijesz, bój bójta, bił lub biël biła bilë dyal. biël bięła biëlë i biël bięła biëlë, bity, bicë.

c) szëc, szëję szëjesz, szyj, szył lub szël szëła szëlë dyal. szël, szëty, szëcë.

d) trëc, trëję trëjesz, trúj trújta dyal. tryj tryjta, trúł, trëła trëlë dyal. trył trël trël, trëty, trëcë.

e) kuc, kuję kujesz, kúj, kúł kuła kulë, kuty, kucë.

E. a.a) łgac, łzë łzesz, łzë, łgól łgała lub łga łgalë lub łgelë.

b) rwac, rwię rwiesz, rwi, rwól rwała lub rwa rwalë lub rwelë.

b.a) sôc, seję sejesz, séj séjta lub syj syjta, sól sała lub sa selë, sąny sany dyal. sóny, senië sanië.

b) smiôc, smięją, smięj lub smój, smiól smiała lub smia smielë, smiąny smiany dyal. smiôny, smienië smianië.

§ 26. II. Klasa.

çagnac, çagnę çagniesz çagnie . . . çagną, çagni çagnita, çagniący, çagniącë lub çagniac, çagnął çagnęła lub çagnę çagnëlë lub çagnąn çagnëna çagnëñë lub çagnëni (dyal. çagneni). çagniony çagnięty, çagnienië çagnięcë.

§ 27. III. Klasa.

A. a) zdrowiec zdrowiôc, zdrowięję zdrowiejesz, zdrowięj zdro-

wiějta lub zdrowij zdrowijta, zdrowiôt zdrowiała lub zdrowia zdrowielë, zdrowiały, zdrowienië.

rozmiëc rozmiôc wzgl. rozumieëc rozumiôc, rozmiëją rozmiëjesz lub rozmiëm rozmiësz . . . rozmią, rozmiëj lub rozmij, rozmiôt, rozmiaty rozmiąny rozmiiany.

b) starzec starzôc, starzeję, starzëj lub starzyj, starzôt starzała lub starza starzelë, starzały.

B. a) cerpiec, cerpië cerpisz, cerpi cerpita lub cerp cerpta, cerpiący, cerpiôt cerpiała lub cerpia cerpielë, cerpiały.

b) sedzec, sedzë sedzysz, sedzë sedzëta lub sedz sedzta, sedzący, sedzôt sedzała lub sedza sedzelë, sedzały, sedzenië.

§ 28. IV. Klasa.

a) kupic dyal. kupiëc, kupië kupisz, kupi kupita lub kup kupta, kupiący, kupiôt lub kupiët kupiła kupilë dyal. kupiët kupiëta kupiëlë i kupiëta kupiëlë, kupiony, kupienië.

b) nosëc, noszë nosysz . . . noszą, nosë nosëta lub nosz noszta, noszący, nosyôt lub nosët nosëta nosëlë dyal. nosët, noszony, noszenië.

§ 29. V. Klasa.

A. gadac, gôdajë gôdôsz gôdô gôdômë gôdôce gôdają lub gôdam gôdôsz gôdô godamë gôdôce gôdają, gadôj gadôjta lub gadej gadejta, gôdający, gôdajacë lub gôdajac, gôdôt gôdała lub gôda gôdalë lub gôdelë, gôdąny gôdany dyal. gôdôny, gôdanië.

B. a) klepac, klepië klepiesz, klepi klepita lub klep klepta, klepiacy, klepôt klepała lub klepa klepalë lub klepelë, klepany klepëny dyal. klepôny, klepanië.

b) pisac, píszë píszesz, pizë pizëta lub piz pizta, píszący písôt píszała lub písza písalë lub piselë, písąny písany dyal. písôny, písanië.

C. spac, spië spisz, spi, spiący, spôt spała lub spa spalë lub spelë, spąny spany dyal. spôny.

§ 30. VI. Klasa.

a) malowac, malëjë malëjesz, malúj malújta, malowôł malowała, lub malowa malowalë lub malowelë, malowány malowany dyal. malowôny, malowanié.

b) prawowac, prawujë prawujesz, prawúj prawújta, prawowôł.

§ 31. VII. Klasa.

1. bëc, jem jes je jesmë jesce są, bądë bądiesz lub będë będziesz, będzë będzëta lub będz będzta, bëł bëta bëlë dyal. bëł bëty.

2. jësc, jëm jész jé jëmë jéce jedzą, jédz jédzta, jedzący, jöd jadła jedlë, jadły.

3. wiedzec, wiëm wiész wié wiëmë wiéce wiedzą, wiédz wiédzta, wiedzôł wiedzôła lub wiedza wiedzëlë, wiedzaly.

4. dac, dãm dôsz dô dãmë dôce dadzą, daj dajta lub dej dejta, dôł dała lub da dalë lub delë, dany dany dyal. dôny.

5. miec, mãm môsz mô mãmë môce mają, miěj lub mój, miôł miała lub mia mielë.
